

НАВАТАРСТВА МАСТАЦКАГА АФАРМЛЕННЯ СКАРЫНАЎСКІХ ПЕРАКЛАДАЎ БІБЛІ

*Галашэўскі І.П., 1 курс,
Жукоўская Т.У., выкладчык,*

УА «Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт»

Пераклады Скарыны, асабліва пражскія выданні, з'яўляюцца чымсьці незвычайным як па колькасці змешчаных ў іх ілюстраваных гравюр, так і па якасці афармлення выданняў. Усе ранейшыя славянскія выданні былі амаль зусім пазбаўлены гравюр, а тыя нямногія застаўкі, якія ў іх знаходзіліся, зроблены па ўзоры царкоўна-візантыйскіх заставак і пазбаўлены арыгінальнасці. Даследчыкі лічаць, што скарынаўскія выданні па сваім складанні і мастацкім выкананні не маюць нічога агульнага з гравюрамі, якія сустракаюцца ў іншых славянскіх кнігах і пераўзыходзяць нават венецыянскія. Папярэднікі Скарыны ў кірылічным кнігадруку – Фіель, Макарый – у афармленні

выданняў яшчэ шмат у чым залежылі ад сярэдневяковых прынцыпаў ілюмінавання рукапісаў. Беларускі друкар смела адыходзіў ад гэтых прынцыпаў і праз афармленне кнігі сродкамі «мастацтва друкарскага» сцвярджаў прыгажосць тыпаграфскай эстэтыкі.

Упрыгожанні ў кнігах Скарыны можна раздзяліць на тры віды: гравюры, або, інакш, малюнкi, якіх многа ва ўсіх кнігах «Бібліі»; застаўкі, што знаходзяцца ў большасці выпадкаў у пачатку і канцы асобных кніг «Бібліі» або іх частак; і, нарэшце, упрыгожаныя вялікія літары.

Па сваім значэнні на першае месца, безумоўна, трэба паставіць гравюры. У славянскім кнігадрукаванні гравюры былі наогул новай з’явай, яны вырабляліся вопытнымі майстрамі-гравёрамі, вызначаліся вялікімі памерамі і былі змешчаны або ў пачатку кніг «Бібліі», або ў пачатку іх частак. Амаль неверагодным з’яўляецца той факт, што ў сакральнай кнізе Скарына змясціў не выявы евангелістаў, а ўласны гравюрны партрэт.

Гравюра – гэта вельмі важная асаблівасць тытульнага ліста. Францішак Скарына у сваіх прадмовах гаварыў аб практычным прызнанні гравюр як дапаможнага сродку для лепшага разумення тэксту. Трэба адзначыць, што далёка не ўсе гравюры былі прызначаны для такіх чыста практычных мэт. Сам жа іх змест не заўсёды знаходзіцца ў непасрэднай сувязі з тэкстам. Гэта сведчыць аб умелым мастацкім падыходзе Скарыны да афармлення кніг, дзе апрача зместу прымаліся пад увагу самастойнасць і мастацкі сэнс кожнай гравюры і тытула наогул. Яго ілюстрацыйны цыкл да Ветхага завету адрозніваўся шырокім тэматычным дыяпазінам і з’яўляўся адным з ранніх ва Усходняй Еўропе.

Сярод ключавых мастацкіх праблем фундаментальных выданняў Усходняй Еўропы, бяспрэчна, з’яўляецца тытульны аркуш. Пачынаючы з «Псалтыра», тытулы ўпрыгожылі амаль усе выданні Скарыны. Значэнне тытула ў кнізе – агульнапрызнанае. Ён выконвае важныя інфармацыйныя функцыі: знаёміць з аўтарам, назвай кнігі, месцам і годам выдання, друкарняй і г.д. Тытул – твар кнігі, яго роля ў агульным кніжным дызайне вельмі вялікая.

Паколькі тытул кожнай біблейскай кнігі павінен быў па-сутнасці выконваць роль абгорткі, майстры Скарыны свядома ўзмацнілі яго «відовішчнасць». Таму на тытулах дзве трэці займае сюжэтная-тэматычная гравюра, зробленая выразна, дакладна і дэкаратыўна. Друкар звярнуўся да загалоўнага аркуша ўжо ў сваім першым пражскім выданні – «Псалтыры» (1517г.). Але своеасаблівае рашэнне тытульных лістоў знайшлося не адразу. У першым выданні «Псалтыра» заглавак кнігі дадзены на адваротным баку першага ліста пад гравюрай «Царь Довид» (паўторна адціснута на другім лісце кнігі), а на першай старонцы першага ліста знаходзіцца гравюра «Генеалогическое древо Иисуса» з подпісам («Сій есть корень Иесеов»). Больш выразна адсочваецца далейшая эвалюцыя тытула ў кнізе Іова. Гэта, думаецца, новае дасягненне Скарыны. Варта адзначыць, што ў практыцы сусветнага друкарства гэта рэдкі выпадак, калі ў сакральнай кнізе хрысціянскай царквы, прычым на тытуле, указана свецкая асоба, яе вучоная ступень. Для пазнейшых Скарынавых выданняў такі тытул стаў характэрным.

Тытул, знойдзены ў кнігах Іова (другі варыянт) і Сірава замацаваўся ў большасці іншых пражскіх выданняў Скарыны: кнігах Суддзяў, Руфі, Прамудрасць, Песня песняў і інш. Дзве трэці плошчы ліста займае на тытулах шматфігурная тэматычная гравюра, выкананая выразна, энергічна. Пад гравюрай дадзены подпіс да яе, а ніжэй прыводзяцца назва кнігі, перакладчык, яго вучоная ступень і месца нараджэння. Акрамя тэматычнай гравюры, вялікую ролю на тытулах Скарынавых першадрукаў адыгрывае буйны графіраваны ініцыял, які з’явіўся ўжо ў Псалтыры і захаваўся да апошняга пражскага выдання. Ён выконвае некалькі функцый: акцэнтуюе ўвагу чытача на пачатак назвы кнігі, з’яўляецца «пераходнай ступенню» ад фігурнай ілюстрацыі да тэсту і ў той жа час узмацняе відовішчнасць, дэкаратыўнасць загалоўных аркушаў. Нельга не адзначыць іх мастацкай дасканаласці. Зробленыя ў тэхніцы абразнай гравюры на дрэве ілюстрацыі выдатна гарманіруюць з подпісам, набранымі буйным шрыфтам, утвараюць з імі адзінае цэлае.

У вырашэнні шэрагу складаных і важных мастацкіх праблем кніжнага майстэрства Скарына паўстае сапраўдным наватарам.